

DAGENS FRÅGOR

En halv- Finansministerns förfuskning av den enhälliga skatteutredningens förslag genom att endast gå med på »halv skattesänkning» kom visserligen inte alldeles oväntad. Icke desto mindre måste herr Skölds ståndpunktstagande innebära en djup besvikelse för hundratusentals skattskyldiga runt om i landet, som nu äntligen väntat sig någon liten lättnad i de orimligt tyngande skattebördorna.

Finansministern hade som bekant i allt väsentligt accepterat förslaget från 1949 års skatteutredning om en revision av det skattesystem, som dåvarande finansministern Wigfors begåvade oss med år 1947. När denna »reform» under åtskilligt ståhej på sin tid introducerades, hette det bl. a. att nu skulle skatten sänkas »för de många och små, ej för de rika och få». Man hade till på köpet räknat ut, att 2 755 000 svenskar komme att hugnas med lägre skatt. Nå, den fröjden stod inte på länge. Penningvärdeförsämringen drog snart försorg om att skattesänkningen vändes i dess motsats, även för »de många och små». Uppgiften för skatteutredningen var inte minst att söka komma till rätta med denna skärpning av skattetrycket, en skärpning som riksdagen aldrig avsett och aldrig beslutat. Häri har man att se bakgrunden till skatteutredningens förslag till omläggning av den nu gällande ordningen.

I den proposition, som är daterad den 31 mars, godtog finansministern, som sagt, utredningens förslag. Ja, i ett hänseende bättrade han ytterligare på detsamma, därigenom att han i anslutning till reservationsvis framförda yrkanden föreslog ett särskilt förvärvsavgift för gift kvinna med barn under 16 år.

Han ställde sig härigenom också bakom utredningens stora principdeklaration, enligt vilken en skattesänkning vore ofrånkomlig med hänsyn till arbetsvilja, deklaramoral och sparverksamhet. Den vore, sade utredningen, »ett samhällsintresse av största betydelse».

När det emellertid nu gäller att föra reformen ut i livet, tar han ett steg tillbaka. Höjningen av uttagningsprocenten från 100 till 110 betyder nämligen inte bara, att han nedprutar den av utredningen ifrågasatta skattelättnaden från 630 till 360 miljoner för helt budgetår räknat. Det betyder också, att han helt nonchalerar en av de fundamentala deklamationer, som utredningen gjorde i samband med framläggandet av sitt reformförslag.

»Vid skalornas utformning ha vi utgått från att grundbeloppet skall uttagas med 100 procent», skriver utredningen och fortsätter: »Det är enligt vår mening en väsentlig förutsättning, att *övergången* (spärr. av utredningen) till systemet sker vid grundbeloppsnivå.» Skalornas elasticitet belyses i vissa tabeller, som intagits i betänkandet. I dessa tabeller har skatten uträknats även vid uttag med 90, 110 och 120 pro-

cent. »Rörligheten torde dock», fortsätter kommittén i anslutning till dessa tabeller, »vara så begränsad, att vid mera avsevärd förändring av uttagningsprocenten — uppåt eller nedåt — en ändring av grundskalorna kan vara att föredraga.»

Det måste anses synnerligen anmärkningsvärt, att finansministern, som i andra hänseenden — i propositionen av den 31 mars — helt avslutit sig till utredningens förslag, i detta utomordentligt betydelsefulla och grundläggande förhållande — i propositionen av den 30 april — går sin egen väg och till på köpet gör det utan någon egentlig motivering.

I stället framlägger han en omfattande och ibland onekligen ganska svåröverskådlig analys av budgetläget dels för året 1952/53, dels för 1953/54. Han medger, att för det närmaste budgetåret skulle det utan svårighet gå för sig att genomföra skattelättnaden vid grundbeloppsnivå, detta så mycket hellre som skattesänkningen av tekniska skäl komme att belasta det första budgetåret med blott en tredjedel av den sammanlagda årskostnaden, alltså 210 milj. kr.

Men han är orolig för tiden därefter. Då kan, menar han, »intäktsbortfallet för statsverket» — som den vedertagna men knappast helt rättvisande termen lyder — bli besvärligt att ersätta. Herr Sköld, offerar här som synes helt åt ett rent statistiskt betraktelsesätt och glömer totalt bort, att han tidigare godtagit skatteutredningens uttalanden om de gynnsamma följderna av en skattesänkning för arbetsvilja, deklarationsmoral och sparverksamhet och därmed också för statskassan. Denna otvivelaktiga motsägelsefullhet i finansministerns ståndpunktstagande torde förmodligen komma att bli åtskilligt beaktad i den fortsatta debatten.

Morgon-Tidningens första kommentarer till propositionen präglas av viss osäkerhet. Det förefaller som om tidningen hade på känn, att mycket vida kretsar av befolkningen hade väntat sig något annat och bättre än denna 43-procentiga prutning på skatteutredningens förslag. Man medger också indirekt, att den ifrågasatta skattelättnaden blott är formell. I realiteten gäller det ju blott en mindre avtrubning av den utomordentliga skatteskärpning, som blivit den automatiska följden av penningvärdeförsämringen. Man skulle också kunna uttrycka saken så att ungefär hälften av den skatteskärpning, som sedan 1948 skett, nu permanentas, därest riksdagen godkänner finansministerns uppfattning. »Att starka skäl talar för ett återförande av skattetrycket till närmare i jämnhöjd med vad som avsågs med den Wigforsa skattereformen har MT tidigare under diskussionen framhållit» heter det. Efter att sålunda ha medgivit, att skattetrycket även efter den nu föreslagna »lindringen» blir väsentligt hårdare än 1948, är tidningen givetvis dock redo att ge förslaget sin välsignelse. Någon möjlighet att efter denna deklaration, som inte torde komma att förväntas, i fortsättningen eller under valrörelsen framföra herr Sköld som »den stora skattesänkaren» torde näppeligen föreligga.

I övrigt söker MT någon hugsvalelse däri att »när det aktuella problemet ute i världen är hur man skall slippa höja skatten — vilket inte överallt lyckas — förefaller det vara en avundsvärd position att

över huvud taget kunna diskutera en skattesänkning, även om den blir måttlig». Tröst för ett tigerhjärta!

Till slut bör kanske ävenledes uppmärksamheten fästas vid den samtidiga kommentaren i AT, Landsorganisationens organ. Uttalandet har i varje fall ett visst pikant intresse.

I och för sig har kanske AT inte så mycket att invända emot att »Sköld är försiktig», ehuru tidningen »nog måste fråga sig, om inte herr Sköld är försiktig i överkant». Men å andra sidan skulle AT gärna vilja veta, om den inbesparing staten gör skall användas till social upprustning eller endast medverka till att öka ett budgetöverskott, »vars värde man i nuvarande läge kan ifrågasätta». Dylika tvivel på den väldiga överbalanseringens betydelse i inflationskampen har sedan länge med energi och konsekvens framförts från högerhåll. Det torde dock, så vitt vi kunnat finna, vara första gången som dylik skepsis kommit till synes inom regeringslägret. Håller något på att ske eller är uttalandet i AT blott att likna vid den enda svalan, vilken icke gör någon sommar?

Försvaret och Kungl. Maj:ts förslag i statsverkspropositionen under riksdagen. fjärde huvudtiteln har passerat riksdagen och fått dess godkännande under så stillsamma former, att man får gå långt tillbaka för att finna en motsvarighet. De korta riksdagsdebatterna präglades av en påtaglig återhållsamhet från oppositionen och huvudintrycket blev allmän uppslutning kring den nye försvarsministern och hans förslag. Som man minns var läget ett helt annat i fjol. Dåvarande försvarsministern var ur skilda synpunkter en starkt omstridd person och hans förslag möttes från olika håll med misstro och misstänksamhet. Vid fjolårets vårriksdag inträffade det tämligen unika läget, att de tre borgerliga oppositionspartierna kunde ena sig om en stor gemensam partimotion i försvarsfrågan, med krav på väsentliga förbättringar i regeringens förslag. Alla försök under utskottsbehandlingen att nå en godtagbar kompromiss strandade och den avslutande riksdagsdebatten blev sällsynt frän och olustig. Även då segrade emellertid regeringens förslag.

Hur skall man förklara denna snabbt inträdda och mycket påfallande förändring? Ja, en väsentlig orsak är givetvis bondeförbundets förvandling från oppositions- till regeringsparti. Det lönar sig knappast längre för högern och folkpartiet att satsa alltför hårt på särkrav i försvarsfrågan, eftersom det faktiska resultatet blir obetydligt eller intet, och motsidan uppfattar insatsen som en tom gest eller en bristande förståelse för önskvärdheten av enighet och samling kring försvarets behov. En annan orsak är som sagt personskiftet på försvarsministerposten. Statsrådet Nilsson har frejdigt gripit sig an sina nya uppgifter. Det verkar, som om han kände sig hemma i försvarsdepartementet och som om dess arbetsuppgifter ligga hans hjärta närmare, än de han tidigare sysslat med i regeringen. Redan statsverkspropositionen gjorde ett förtroendeväckande intryck, vilket nogsam kom till uttryck i presskommentarerna, f. ö. inte minst i oppositionspressen.

Under riksdagstiden har statsrådet visat intresse och framåtanda och snabbt fört fram en rad nya propositioner av delvis stor betydelse. Slutligen har han i en rad föredrag på olika håll i landet fört försvarets och den militära personalens talan på ett sätt, som inte minst hos denna personal varit ägnat att framkalla uppskattning. Det förefaller, som om statsrådet Nilsson har förstått, att den kanske väsentligaste förutsättningen för ett verkligt effektivt försvar är att folkets breda massa omfattar försvaret och dess män med uppriktigt och positivt förtroende. Och med personligt intresse och aktiv vilja att göra en egen fullödlig insats! Just detta, som man så länge har efterlyst — alla vackra deklamationer till trots. Man kan bara tillönska honom all framgång på den inslagna vägen!

Men är det verkligen så, att allt är väl beställt och så bra det kan vara inom vårt försvar? Innan man tar ställning till den frågan, måste man ha klart för sig, att det totala försvaret långt ifrån är en enbart militär angelägenhet. Ingen kommer där undan sitt personliga ansvar, och alla de många kuggarna måste redan i fred gripa väloljat in i varandra, om den komplicerade apparaten skall kunna verka på rätt sätt i krig. Och här återstår utan tveivel mycket att göra. Mest väsentligt just nu är måhända, att det psykologiska försvaret äntligen tas på allvar och att dess många problem bringas ut i verkligt förberedelsearbete från utredningsarbetets skrymslen. Man hoppas, att den beslutade massbroschyren »Om kriget kommer» skall ge de stora nu indifferent delarna av den svenska allmänheten den allvarliga tankeställare som uppenbarligen erfordras. Andra endast nödtorftigt lösta frågor gälla samordning och ledning av det totala försvarets många komponenter, både i fred men självfallet särskilt i krig. Här anmäler sig omedelbart frågorna om den tilltrasslade administrativa, territoriella indelningen och om den centraliserade ledningen inom olika avsnitt av landet. Tillkomsten av civilbefälhavarna betecknade ett framsteg, men varför snålar riksdagen med de kvalificerade biträden, som fordras där? Även det frivilliga försvaret är för god effekt beroende bl. a. av att de territoriella frågorna lösas. Tillkomsten av den föreslagna försvarshögskolan betecknar ett stort framsteg och ger goda förhoppningar; synd bara att man även där nöjde sig med ett provisorium.

Inom det även ur försvarssynpunkt så betydelsefulla inrikesdepartementet tycks statsrådet Hedlund ha undfått åtminstone delar av företrädarens starka intresse för civilförsvaret och den inre säkerheten. Och det torde behövas. Här återstår alltjämt mycket arbete. Man kan uttala sin förvåning över, att det skall behövas en lång rad flagranta och upprörande spionavslöjanden för att få våra politiska myndigheter att verkligen gripa till verksamma motåtgärder, men man måste å andra sidan erkänna, att vad som nu beslutats vid vårriksdagen — och inte minst vad som sagts — ger förhoppning om en bättre tingens ordning för framtiden. I detta sammanhang bör Centralkommittén Folk och Försvar honoreras för verksam insats.

De utrikespolitiska och ekonomiska avsnitten av det totala försvaret skola — närmast av utrymmesskäl — förbigås här. Debattungen kring

Bornholm visade emellertid klart, att »det bränns», när det alliansfria Sverige tvingas öppna ögonen och konstatera, att starka politiska stormaktsintressen brottas i vår omedelbara närhet och att de moderna krigföringsmetoderna och stridsmedlen ha i grund förändrat — och försämrat — vårt tidigare gynnsamt avskilda militärpolitiska läge. Vad den ekonomiska sidan beträffar må det räcka med en påminnelse om, att vår nuvarande lagerhållning av vid en avspärrning livsviktiga importvaror lämnar åtskilligt övrigt att önska, och att arbetstakten vid tillskapandet av bergskyddade lagringsutrymmen tyder på högt uppskruvade förväntningar om »en fredsperiod av icke obetydlig längd», för att nu citera den förolyckade försvarskommittén modell 1945.

Men så det militära försvaret! Är det så fullgott som den stillsamma riksdagsdebatten kan ge anledning att tro — och som en del oförsiktiga och starkt överdrivna framställningar i regeringspressen ha försökt ge intryck av? Att statsminister Erlander under sitt USA-besök fann sig böra tillrättalägga Washington Post's m. fl. besynnerliga och rent felaktiga »50 år efter sin tid o. s. v.» är väl bara i sin ordning, men Ny Tids påstående om våra »35 divisioner» är utom att det är nästan lika felaktigt ägnat att avtrubba känslan för gemensamt ansvar och för det oavlåtliga behovet av nya och energiska insatser för att hålla försvaret tidsenligt. Vi ha sannerligen inte tid och råd att slå oss till ro, i förnöjelse av »hur bra vi är» med det »tredje» eller »fjärde» eller rentav »andra» »starkaste försvaret väster om järnriddån». Den lika enkla som självklara frågeställningen måste väl i stället vara: Motsvarar vårt nuvarande försvar de krav, som vår alliansfria politik ställer på det i fred — och i krig?

Flygvapnet åtnjuter otvivelaktigt ett internationellt anseende, som man får gå tillbaka till Karl XII:s karolinska armé för att finna en motsvarighet till — och måhända med rätta. Flottan har vid årets riksdag fått sin 7-årsplan för ersättningsbyggnad av fartyg, men den ger ingen ersättning för de tunga artilleriskeppen, som nu falla för åldersstrecket. Armén har fått en ny och väsentligt effektivare krigsorganisation, särskilt i fråga om lätta vapen, men den lider av utpräglad svaghet i fråga om tung eldkraft, luftvärn och pansar. Befästningsarbeten, skyddsanläggningar, flygfältsbyggen m. m. ha under en följd av år bedrivits i synnerligen nedsatt tempo, varför stora behov kvarstå olösta. Och försvarets forskningsverksamhet bedrivs alltjämt som ett provisorium med otillräcklig medelstildelning — högermotionerna vid årets riksdag vann lika litet nu som tidigare önskvärd förståelse. Det kvarstår alltså en rad angelägna materiella behov!

Och likväl är det säkerligen inte på det området, som krafttag äro mest angelägna. Nej, materiella bekymmer gå alltid att lösa, även om det självfallet kan bli *för sent*. De största aktuella svårigheterna torde i stället sammanhånga med utbildningen, disciplinen och befälsfrågorna. Riksdagen har nu beslutat höjning av våra värnpliktigas första tjänstgöring från 270 till 304 dagar — varav 14 hänför sig till trickset med den s. k. skördepermissionen — men, som försvarsministern så

riktigt påpekade i ett tal i Växjö nyligen, vi ha alltjämt en av de kortaste utbildningstiderna i världen, och även om vi nu äro ur stånd att orka med en längre utbildningstid, så måste det vara angeläget att alla inse konsekvenserna härav — våra krigsförband nå — trots de välgörande krigsförbandsvisa repetitionsövningarna — *icke* samma utbildningskvalitet som utlandsarméernas under minst 18 månader utbildade värnpliktiga, där man dessutom har färsk krigserfarenhet. Det vill sannerligen till, att var man verkligen bjuder till och gör sitt bästa under utbildningen. Men gör man det??

Disciplinfrågorna ge alltid anledning till hetsig diskussion, ofta därför att man talar om skilda saker. Man måste nämligen skilja mellan yttre och inre disciplin och mellan freds- och krigsdisciplin eller stridsmoral. Man kan ha olika meningar härom, naturligtvis. Artikelförfattaren har, tyvärr, den uppfattningen, att vår lösliga och på många sätt tvivelaktiga fredsdisciplin troligen icke ger tillräcklig hårdhet och motståndskraft i krig.

Befälsfrågorna slutligen. Vi ha sedan flera år dålig rekrytering till försvarets befälskårer, tyvärr både kvantitativt och kvalitativt. Värst är det kanske med den sjunkande kvaliteten, för den verkar så långt och så djupt. Det är alldeles inte som det borde vara, när som nu studenterna — och speciellt de mera begåvade — i stigande utsträckning sky officersbanan. Här *måste* bli en ändring! Underbefälsbekymren se däremot ut att kunna övervinnas, om riksdagen, vilket ju är sannolikt, accepterar regeringens välkomna förslag i frågan.

Mycket i vårt försvar är bra och vi ha all anledning att glädjas åt det. Men det finns en farlig tendens att blunda för det som inte är bra, och den tendensen måste motarbetas. Den leder till slapphet och liknöjdhet och ställer oss i ett försämrat läge, »om kriget kommer». Inser riksdagsmajoriteten sitt ansvar i detta avseende?

Norrländska Överdirektören i Arbetsmarknadsstyrelsen C. W. Curtman yttrade föregående år, att Sverige skulle behöva en befolkning på 9—10 milj. för att arbetskraften skulle svara mot den utbyggnad, som industrin planerar. Han ansåg därför det vara nödvändigt med en begränsning av investeringarna.

Den brist på arbetskraft, som kännetecknar vår land inför industrins fortsatta utbyggnad, hänför sig delvis till de otillräckliga födelsesiffrorna på 20- och 30-talen. Den ödesdigra nedgången av dessa ägde emellertid huvudsakligast rum i de södra delarna av landet. I Norrland var nedgången mindre; på övre Norrlands landsbygd förekom den icke alls. Därför äro också de yngre årsklasserna i denna del av landet i dag mera fulltaliga.

Sedan professor Svennilsson genom Industrins utredningsinstitut i mitten på 40-talet närmare behandlat detta förhållande och efterkrigskonjunkturen samtidigt börjat göra sig gällande, förefaller det som om en stor del av landets industrier kommit till den uppfattningen, att det i Norrland skulle finnas en nära nog outtömlig reserv

av ung arbetskraft. På annat sätt torde det vara svårt att förklara den efterfrågan på norrländsk ungdom, som från nyssnämnda tid fortgått. Tusentals och åter tusentals ungdomar ha under dessa år utvandrat från Norrland. Giftermålstalen ha som följd därav sjunkit i oroväckande grad, varav sedan följt en sänkning även av födelsetalen. Speciellt ha skogs- och fjällbygden drabbats hårt av utflyttningen. Delar av den norrländska landsbygden ha blivit typiska utflyttningsområden. Att senaste vinters högkonjunktur i skogen tillfälligt bromsat denna utveckling är icke något, som kan generaliseras att gälla för framtiden.

Endast tvenne delar av Norrland ha lyckats hävda sig något så när i denna situation. Den ena är det lilla Gästrikland, vilket med sin likartade näringsstruktur och belägenhet som Bergslagen under dessa år avsevärt kunnat förstärka sin näringspotential. Den andra är Norrbotten, som i viss utsträckning kunnat hålla jämna steg med utvecklingen, men detta beror uteslutande på tillkomsten av Norrbottens Järnverk samt den goda sysselsättningen vid gruvorna. I fråga om möjligheterna att samtidigt behålla en befolkning, som motsvarar det årliga födelseöverskottet, kommer tyvärr även Norrbotten med en ansenlig minussiffra.

För Norrland har den ekonomiska utvecklingen efter kriget visat sig oroväckande. Råvarorna ha visserligen efterfrågats i högre grad än tidigare och både arbete och kapital ha nedlagts för att ytterligare utnyttja dessa. Särskilt gäller detta vattenkraften. Härigenom ha inkomster kanske mest av tillfällig art kommit denna landsdel till godo. Bokslutet för de hittillsvarande efterkrigsåren visar emellertid, att Norrland i stort sett gått miste om de stora investeringar och tillkomsten av nya arbetstillfällen, som känneteckna det övriga landet.

En del undantag motstrida icke detta påstående. Åtskilliga norrländska företag med skogen som råvarubas ha följt med i utvecklingen och gjort sitt bästa för produktionens utökning. Deras förmåga att försörja en växande befolkning begränsas dock till syvende och sist av virkestillgången. Även finnas enstaka sydsvenska industrier, som gjort lovvärda ansatser att ge Norrland ett mera differentierat näringsliv. Det största erkännandet förtjänar Asea, som står bakom både den storindustri, som Härnöverken numera utgöra, och den lovande utveckling, som synes ha kommit Robertsfors i Västerbotten till del. Det sistnämnda exemplet visar, att det inom en alldeles ny produktionsgren går att bedriva industriell tillverkning på landsbygden i övre Norrland 5 mil från närmaste järnvägsstation.

Trots att ytterligare en del företag i södra Sverige lyckats skapa liknande filialföretag i Norrland, är det tyvärr så, att den svenska industrin, vars huvuddel har sitt säte i södra Sverige, under dessa år av intensiv nyinvestering svikit Norrland. Den ur utlandets synpunkt mest värdefulla delen av Sverige har härigenom icke fått del av den utveckling, som kommit riket i övrigt till godo. Det sydsvenska näringslivets huvudintresse beträffande Norrland har i stället kännetecknats av exploaterandet av dess svårast ersatta naturtillgång, nämligen människorna. Utflyttningen av norrländsk ungdom har redan

hunnit skapa luckor i vissa bygder, som kanske icke på nytt kunna fyllas. Därigenom ha allvarliga skador tillfogats den del av Sveriges befolkningsstock, som sedan gammalt kännetecknats av den största biologiska livskraften. I stället för att successivt omvandlas från ödebygd till bygd, som den tidigare utvecklingen inneburit, har ödebygden med den därav följande känslan av övergivenhet hos människorna ånyo vunnit terräng i Norrland.

Den försumlighet Norrland i våra dagar blir föremål för från den södra rikshalvans sida, torde inom den senare icke vara medveten. Snarare är det okunnighet och bristande intresse hos det stora flertalet ansvariga på olika livsområden, som bära skulden. Man kan icke lasta någon speciell grupp för detta. Välvilja till en viss gräns finns litet varstans. Många industrier anföra t. ex. de höga frakterna som huvudmotiv för sin vägran att investera något i Norrland. Då det emellertid blivit tal om fraktregleringar, vilket bl. a. föreslagits av Norrlandskommittén, avböjer SJ.

Under tiden fortgår nedbrytandet av Norrland genom att ungdomen icke beredes någon framtid i hembygden. Denna utveckling håller även på att omgestalta Norrlands försvarsproblem. I anslutning till utredningen om näringslivets lokalisering anförde för icke så länge sedan chefen för Försvarsstaben, att utflyttningen av unga män hotar minska värnpliktskadrarna vid Norrlandsregementena i sådan utsträckning, att en del av dessa antingen efter hand måste avvecklas eller också fyllas med värnpliktiga söderifrån. I stället tillväxer det redan onaturligt överbelastade Stockholmsområdet, varför han ifrågasatte, om icke nya militära enheter i stället borde uppsättas där nere.

Till detta bör också läggas resultatet av en undersökning från Västerbotten, som visar att födelsetalet efter kriget genom ungdomsutflyttningen sjunkit med cirka 25 %, vilken siffra förmodligen även har sin motsvarighet inom övriga delar av Norrland. Detta innebär, att vi i nästa generation endast kunna räkna med 75 % av det nuvarande antalet värnpliktiga norrlänningar. Kanske kunna vi icke ens räkna med detta antal, om utflyttningen fortsätter som hittills. Norrland har även varje år efter kriget minskat sin procentuella andel av Sveriges befolkning. Ingen skall tro, att detta är saker, som icke observeras i utlandet. Sådant noteras nog, av vissa dessutom med stor tillfredsställelse, ty det visar att Sverige icke längre tycks vara så intresserat att ta vara på Norrland.

Enligt överdirektör Curtmans ovan återgivna synpunkter måste till följd av bristen på arbetskraft återhållsamhet iakttagas i fråga om industriella investeringar. Industrin å sin sida torde sannolikt icke ha gett upp hoppet att kunna draga ytterligare arbetskraft till sig från Norrland.

Vore det icke i denna situation i stället lämpligt att med hjälp av byggnadstillstånden ge Norrland en relativt ökad andel av de industriella utvidgningarna. Med andra ord: en industri skulle få välja mellan omedelbart byggnadstillstånd inom vissa delar av Norrland, speciellt de mellersta och övre delarna, eller uppskov med utvidgningen till en oviss framtid. Därigenom skulle industrins marsch mot

norr uppmuntras. Man kunde t. o. m. tänka sig någon favör i samband med de blivande investeringsskatterna för sådana företag, som sökte sig till Norrland.

Vi skola komma ihåg, att Norrland självt är fattigt på kapital. De som i våra dagar starta den mest betydelsefulla nya företagsamheten äro representanterna för den tidigare stabiliserade och bärkraftiga industrin. I vad mån denna är uppbyggd på annat än skogen som råvara, är den till sin övervägande del belägen i södra Sverige. De flesta önskemålen om nya investeringar komma också från denna. Därför bör den också i de fall, där så är lämpligt, i ökad utsträckning hänvisas till Norrland.

I Västerbotten utpumpas för närvarande massor av ungdomar från Vilhelminabygden, som ur många synpunkter lämpar sig för en talrikare befolkning. I Norrbotten sker detsamma i nedre Tornedalen, för att blott nämna några exempel. Inom det senare området uppväxa stora ungdomsskaror, medan allt vad industri heter lyser med sin frånvaro. En sydsvensk företagare, som nu beklagar sig över svårigheten att få folk från orten, skulle i nedre Tornedalen under mycket lång framtid vara tillförsäkrad om arbetskraft.

I detta fall synes det finnas en möjlighet till dirigerings av industrin norrut, som statsmakterna icke borde försumma. Inom regeringen lär det sedan flera år finnas intresse för att hindra den osunda tillväxten av Stockholmsområdet, och det är med tillfredsställelse man i Norrland konstaterat, att det härigenom varit möjligt att till andra landsdelar — i vissa fall också till Norrland — få ut företag, som eljest skulle etablerat sig i huvudstaden. Dock torde kravet på utflyttning norrut hittills icke varit så kraftigt, och i de flesta fall ha fördomarna gentemot det Norrland, som ligger norr om Gästrikland, från industrins sida varit påfallande stora. Efter försvarsstabschefens påpekande om ungdomsutflyttningens ödesdigra inverkan på Norrlands framtida försvar, borde förutsättningar finnas för att dels våra myndigheter kraftigare poängtera denna sak och använda de möjligheter byggnadstillstånden innebära att befrämja densamma, dels industrins representanter bättre beakta skyldigheten att slå vakt om Norrland som en integrerande del av svenska riket. Statsledningens uppgift är att i alla situationer likformigt främja näringslivets utveckling i olika landsdelar och icke låta någon del ta överhand på de övrigas bekostnad. I dylika fall är en rättvis dirigering — kallad planhushållning eller icke — på sin plats.

För Norrlands vidkommande är problemet allvarligt nog. Det förtjänar mer än väl en allmän diskussion och belysning ur olika synpunkter. Eftersom frågan bl. a. är av försvarspolitisk betydelse, kan ifrågasättas, om den icke vore värd en diskussion på en Ånnkonferens, där förutom representanter för försvaret även dylika från industrin, Arbetsmarknadsstyrelsen och ev. SJ vore närvarande.

Norrland räknar i dag knappt 1,2 milj. invånare gentemot drygt 5,8 milj. i det övriga Sverige. Denna bråkdel av totalbefolkningen kan omöjligt rekrytera ett arbetskraftsbehov, som numera börjar räknas i sex och sju siffriga tal. Däremot kunna mycket väl företagarna i

södra Sverige fortsätta med att suga till sig det, som ännu finns kvar av norrländsk ungdom. Därmed utlämnas emellertid också Norrland åt ett ovisst framtidsöde, som bleve beklagligt icke endast för norrlänningarna själva utan lika mycket för det övriga Sverige. På grund därav är det hög tid, att denna utvecklingstendens blir föremål för debatt mellan olika berörda parter och att därefter åtgärder med annan effektivitet än hittills vidtagas.

Katyn. Genom den amerikanska kongressens initiativ har frågan om massmorden i Katyn efter att tidigare, under tiden för den rysk-amerikanska »vänskapen», ha varit föremål för en intensiv dimbildning, nu åter blivit aktuell. En översikt över vad man hittills har sig bekant rörande detta drama synes därför nu kunna påräkna intresse.

Under sitt korta fälttåg i östra Polen i september 1939 tillfångatog den röda armén enligt officiell sovjetrysk uppgift c:a 230 000 man varav tolv generaler och c:a 8 000 officerare av lägre grader. Samtliga officerare jämte en del annan personal fördelades på tre fångläger, nämligen *Kozielsk*, c:a 250 km sydost om Smolensk, där sammanlagt 4 500 officerare, varav fyra generaler och en konteramiral, internerades, *Starobielsk*, i närheten av Kharkov, med en kontingent på c:a 4 000 officerare, varav åtta generaler, samt *Ostachkov*, nordost om Kalinin, där c:a 6 500 krigsfångar förvarades. I denna kontingent ingick en grupp på omkring 400 officerare, i övrigt upptog den personal ur gränsskyddskåren, statspolisen, skogsstaten m. fl.

Ungefär hälften av officerskontingenterna utgjordes av reservofficerare, representerande skilda civila yrken såsom lärare, ämbetsmän, läkare, advokater m. fl. Många av dem voro kända kulturpersonligheter.

Behandlingen i lägren synes ha varit korrekt, och fångarna kunde upprätthålla regelbunden korrespondens med sina familjer hemma i Polen.

På våren 1940 orienterades fångarna i samtliga läger om en förestående förflyttning. Rörande anledningen till denna förelågo endast vaga antydningar från den ryska personalens sida och lösa rykten. Man synes dock ganska allmänt ha väntat att bli hemskickad till Polen, ev. att överföras till tyska fångläger.

Evakueringen av lägren tog sin början i första veckan av april och var avslutad i mitten av maj 1940. Den genomfördes synbarligen enligt en från Moskva överlämnad, detaljerad plan och exakt på samma sätt i alla de tre lägren. Av de 15 000 fångar, som sålunda förflyttades, återfanns efter någon tid en liten grupp på fyrahundra officerare (195 från *Kozielsk*, 79 från *Starobielsk*, återstoden från *Ostachkov*) i ett nyupprättat fångläger vid Griazovietz, varifrån de åter kunde skriva hem till sina i Polen oroligt väntande anhöriga. Från alla de övriga c:a 14 600 fångarna hördes inte ett ljud, över deras öde sänkte sig ett till synes ogenomträngligt mörker.

Sådant var läget då Hitlers anfall på Sovjetunionen den 22 juni

1941 förde detta land över på västmakternas sida och t. o. m. åstadkom ett förbund mellan de bägge arvfienterna Ryssland och Polen. I den överenskommelse, som i juli 1941 slöts mellan de sovjetryska och polska regeringarna, stadgades bl. a., att en polsk armé skulle upprättas på Sovjetunionens område och med dess bistånd. Vidare utlovades »amnesti» åt alla inom USSR internerade polska medborgare. Armén avsågs att rekryteras ur de i USSR internerade krigsfångarnas led. Till dess chef utsågs general W. Anders, som den 4 aug. frigavs från Ljubiankafängelset i Moskva för att tillträda sitt nya befäl. Arméns förläggningssort blev den lilla staden Buzuluk i sydöstra Ryssland, nära gränsen till Asien.

Uppsättandet av armén syntes till en början fortgå normalt, och i den mån ryska »amnestin» blev känd strömmade frivilliga från Sovjetunionens alla delar till Buzuluk. Bland de tidigaste kontingenterna var gruppen om 400 officerare från Griazovietz. Men därefter upphörde tillströmningen av officerare totalt — från de tusentals övriga officerare, som tidigare varit internerade i ovannämnda tre fångläger, kom inte det minsta livstecken, och ingen av de tusentals frivilliga, som från olika fång- och arbetsläger togo sig fram till Buzuluk, hade haft någon som helst kontakt med dem.

Frågan om de försvunna c:a 14 600 fångarnas öde blev alltefter som tiden gick ett av de polska myndigheternas allra mest angelägna spörsmål, och man sökte med alla medel och på skilda vägar finna gätans lösning. Den polska ambassadören i Kuibyshev, Kot, hade under tiden den 20.9—14.11.1941 sammanlagt sex samtal med Visjinski, Molotov och Stalin själv i denna fråga, och slutligen framförde general Sikorski vid sitt »vänskapsbesök» hos Stalin den 3.12 s. å. en kraftig begäran om alla de saknade officerarnas frigivning. Han kunde därvid framlägga en visserligen ofullständig förteckning över dem, upptagande c:a 4 000 namn. Samtidigt sökte general Anders på olika vägar, bl. a. genom direkt kontakt med NKVD, vinna klarhet om sina försvunna kamraters öde. Han lyckades senare, den 18 mars 1942, få företräde hos Stalin, varvid han åter bragte frågan om de saknade officerarna på tal. Alla dessa ansträngningar voro dock fåfänga. Alla ryska myndigheter gävo undvikande svar, innebärande att alla polacker redan voro frigivna, att de på grund av transportsvårigheter ännu inte kommit fram till Buzuluk eller att de kanske på egen hand tagit sig ut ur Sovjetunionen t. ex. till Mandsjuriet (!) (Stalin till Sikorski 3.12.41) eller att man överhuvudtaget inte visste någonting om deras öde. Och Stalins personliga löfte till Sikorski »att ordna saken» blev aldrig infriat. Den sista not som den polska regeringen, den 27 augusti 1942, riktade till Moskva i denna fråga blev aldrig besvarad. Vägen via sovjetmyndigheterna till gätans lösning var definitivt stängd.

Så kom den 13 april 1943, det uppseendeväckande meddelandet via Berlins radio att tyskarna nära Katyn, 16 km väster om Smolensk, upptäckt massgravar innehållande liken av tusentals polska officerare, varav man redan grävt fram 3 000, alla dödade med ett pistol-

skott i nacken. De voro alla klädda i sina uniformer, och tack vare den omständigheten, att liken på grund av markens beskaffenhet delvis voro väl bevarade och att personliga papper ännu funnos kvar hos dem, kunde många av dem identifieras. Man uppskattade enligt radiokommunikén hela antalet på platsen nedgrävda lik till 10 000 à 12 000. Radiomeddelandet föranledde följande officiella åtgärder på ryskt, polskt och tyskt håll:

15.4. Moskvas radio betecknar nyheten som ett tyskt propagandatricks och antyder, att ifrågavarande krigsfångar på sommaren 1941 under befästningsarbeten väster om Smolensk fallit i händerna på »de tyska bödlarna» och därefter mördats av dem.

16.4. Tyska Röda Korset föreslår IRK i Genève att delta i en undersökning av massgravarna.

17.4. Polska regeringen anmodar IRK att sända en kommission till Katyn för undersökning.

20.4. Polsk not till Sovjet med begäran om närmare upplysningar med anledning av Moskvas radiomeddelande av den 15.4.

17—20.4. På IRK:s förfrågan medger tyska regeringen men avböjer sovjetregeringen undersökning genom IRK.

20.4. IRK avböjer på grund av den ryska attityden den polska regeringens begäran.

26.4. Rysk not till polska regeringen vari Sovjet: a) upprepar påståendet att massmorden vid Katyn utförts av tyskarna, b) förebrår polska regeringen att den ej begärt informationer från Moskva angående Katyn (jfr polska noten 20.4), c) anklagar samma regering för samarbete med Hitler i avsikt att framtvunga ryska landavträdelser i sovjetiska Ukraina m. m. samt d) avbryter de diplomatiska förbindelserna med polska regeringen.

28.4. Polska regeringen tillbakavisar beskyllningarna, begär frigivandet av i USSR internerade polska medborgare och deklarerar sin fortsatta solidaritet med de förenade nationerna.

4.5. Anförande av mr Eden i Underhuset vari han brännmärker »nazisternas cynism att utnyttja historien om ett massmord för att försöka splittra de allierade», beklagar att Sovjetregeringen »sett sig nödsakad att på grund av polska regeringens hemställan till IRK avbryta förbindelserna med densamma» och uttalar sin förhoppning att dessa förbindelser skola återupprättas.

När man studerar den ryska reaktionen till upptäckten av massgravarna, måste man ovillkorligen göra sig följande frågor: Om de fångna polska officerarna på sommaren 1941 fallit i de framryckande tyskarnas händer och därpå mördats av dem — vilket ju Moskvas radio kunde meddela redan två dagar efter upptäckten — varför hade då Moskva under de sju månader långa förhandlingarna med den polska bundsförvanten (september 1941—mars 1942) aldrig meddelat detta utan hela tiden givit polackerna undvikande och svävande svar? Meddelandet om tyskarnas illdåd vid Katyn borde ju ha varit ägnat att ytterligare stegra polackernas stridsvilja och stärka deras samarbete med Sovjetunionen. Varför kom meddelandet om detta illdåd

först sedan gravarna vid Katyn upptäckts? Och varför avböjde Kreml IRK:s medverkan vid en undersökning av dessa gravar?

Svaret på dessa frågor kan endast bli ett: Därför att bolsjevikerna själva förövat massmorden vid Katyn, därför att Stalin och hans medhjälpare i det längsta hoppades, att det materiella beviset för dessa mord aldrig skulle komma i dagen, därför att en vetenskaplig undersökning av gravarna måste komma att avslöja tidpunkten för morden och därmed också mördarnas nationalitet och därför att ett dylikt vittnesmål svårligen kunde bestridas om det stöddes av IRK:s auktoritet.

Sovjets skuld till Katynmorden synes redan på denna grund fullkomligt klar. Det vore en förolämpande underskattning av de anglosachsiska ledarnas intelligens att förutsätta, att inte de från första början insågo hur saken låg till. Men hela frågan hade genom Moskvas not av den 26.4 flyttats över till det politiska planet. I enlighet med grundsatsen att framför allt »hålla Stalin god» för att med hans hjälp vinna kriget, måste därför hela Katyn-problemet under krigets gång mörkläggas för de allierades och helst också för de neutrala staternas folk (jfr mr Edens anförande den 4.5.1943).

I vad mån överensstämna resultaten av de tekniska undersökningarna på mordplatsen med denna slutledning? Under tiden närmast efter upptäckten, under april—maj 1943, undersöktes gravarna av olika grupper av medicinska vetenskapsmän, nämligen *dels* av tyska läkare, *dels* av den polska professorn vid universitetet i Krakau, dr Wodzinski i samarbete med polska Röda Korset, *dels* slutligen av en internationell läkarkommission inbjuden av den tyska regeringen (som ersättning för det uteblivna IRK) och representerande tolv länder, bland dem Belgien, Holland, Danmark och Schweiz. Dess internationellt mest kände ledamot torde ha varit den schweiziske professorn dr Naville. Samtliga ha intygat att de kunnat arbeta utan påtryckning från tysk sida. Doktor Naville har senare, på grund av angrepp från en schweizisk kommunist, förklarat, att han deltagit i arbetet endast för att hjälpa polackerna (ej tyskarna) och för att tjäna sanningen.

Sedan Sovjetunionen på hösten 1943 återerövrade trakten väster om Smolensk lät den verkställa egna undersökningar, vid vilka dock inga utländska vetenskapsmän tilläts delta. Om vi bortse från de tyska och ryska undersökningarna, vilka *à priori* kunna antagas vara partiska, och räkna endast med den internationella kommissionens och den polske läkarens arbete, få vi följande bild av undersökningarnas resultat:

Offren hade alla dödats genom ett pistolskott i nacken (NKVD:s vanliga avrättningsmetod); morden hade utförts av rutinerade experter; ammunitionen var tillverkad av en tysk firma som arbetade för export (före 1939) till USSR och Polen; de anatomiska förändringarna hos liken visade, att de legat i jorden under mer än två år; brev, anteckningar och tidningar funna hos några av de dödade uppvisade inga data senare än mars—april 1940; enligt vittnesmål från Ortsbe-

folkningen, vilken utfrågats av läkarkommissionen, hade transporter av polska fångar till skogen vid Katyn ägt rum under april—maj s. å.

De vetenskapliga och opartiska undersökningarna på platsen ha alltså till fullo bestyrkt den ovan framförda slutsatsen, att ansvaret för massmorden vid Katyn ligger hos männen i Kreml. Detta har också indirekt erkänts av den internationella domstolen i Nürnberg, som fann sig böra avföra Katyn-dramat, en av andra världskrigets mest upprörande krigsförbrytelser, från dagordningen. Längre kunde man inte komma — massmordens tillskyndare och förövre kunde ju såsom tillhörande segrarmakterna inte dömas som krigsförbrytare.

Ytterligare en sida av problemet Katyn är värd beaktande. I sin iver att utnyttja upptäckten av massgravarna för sin propaganda uppgåvo tyskarna i sin första kommuniké det sannolika antalet offer till 10 000 à 12 000. I rapporten över sina undersökningar anslöto sig ryssarna till denna uppfattning. Eftersom dessa 10 à 12 000 man enligt deras tes mördats av tyskarna löstes sålunda på ett behändigt sätt frågan om *samtliga* försvunna polska officerares öde. Under de ytterst noggranna undersökningar av gravarna, som på våren och försommaren 1943 utfördes dels av den tyska professorn Buhtz dels av den polske doktorn Wodzinski, uppgrävdes emellertid endast 4143 lik ur sammanlagt åtta massgravar, varav den åttonde dock kunde innehålla ytterligare 150 à 200 döda. Några andra gravar kunde trots ingående undersökningar inte upptäckas. Man kan således med hög grad av säkerhet fastställa, att antalet vid Katyn mördade och nedgrävda polska officerare belöper sig till högst 4350, en siffra, som nästan exakt stämmer med antalet från lägret vid Kozielsk försvunna fångar. Alla de döda, som kunnat identifieras, ha tillhört detta läger. Däremot har man, trots tyskarnas intensiva ansträngningar (i syfte att bestyrka sin tidigare, förhastade uppgift om antalet mördade) icke kunnat finna några lik av fångar från Starobielsk eller Ostachkov — särskilt medlemmarna av polska statspolisen från sistnämnda läger skulle genast ha känts igen på sina blå uniformer. Man kommer alltså till den slutsatsen, att det endast är kontingenten från Kozielsk som återfunnits vid Katyn.

Var finnas de övriga 10 000 försvunna polska krigsfångarna? För besvarandet av denna fråga är man hänvisad endast till förmodanden och obestyrkta uttalanden. Gruppen från Starobielsk synes ha per järnväg transporterats till Kharkov och där överförts till fångtransportbilar f. v. b. till obekant ort. Därmed försvinna alla spår av densamma — ett annat »Katyn» någonstans i trakten av Kharkov har sannolikt blivit dess slutliga öde. Ostachkov-gruppen synes efter lagrets evakuering ha transporterats norrut. Bestämda rykten påstå, att den sedan förts ut på Vita Havet i stora pråmar, vilka ute på öppna havet borrats i sank av bolsjevikerna. Ingen överlevande från någon av dessa grupper har påträffats, och verklig klarhet i, hur deras likvidering gått till, torde väl aldrig kunna vinnas. Deras slutliga öde torde komma att för all framtid utgöra en av de mörka och fruktansvärda hemligheter, varpå Rysslands historia är så rik.